

FAHRİ ERDİNÇ'İN "ALİ'NİN BİRİ" ROMANINDA YAPI VE İZLEK

Fatih ERZEN¹

Özet

Fahri Erdiñç, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, kenarda kalmış ve unutulmaya yüz tutmuş bir yazardır. Özellikle üretken çağında Bulgaristan'a yerleşmesi Türk edebiyatında adına fazla rastlanılmamasına neden olur. Bu çalışmada roman tekniği bakımından oldukça başarılı olan 'Ali'nin Biri' romanında yapı ve izlek unsurlarını ele aldık.

Romanda, sıradan bir Anadolu insanı olan Ali'nin öyküsü anlatılır. Onun yaşam mücadelesi verirken başarıya ulaşmasını biz okurlara aktarır. Onun mücadelesi (Ağa/Köylü, Ezen/Ezilen) başarılı bir biçimde ele alınarak birlikte mücadele vermenin zaferi ile sonuçlanır.

Anahtar Kavramlar: Fahri Erdiñç, aşk-sevgi, yabancılaşma, toplumsal çatışma, toplumcu gerçekçilik.

FAHRİ ERDİNÇ THE "ALİ'NİN BİRİ" IN NOVEL STRUCTURE AND THEME

Abstract

Fahri Erdiñç lived in Turkey during the Republican era.although the contribution to the Turkish literature was distincttive, yet he didn't gain fame as a writer until recently. He wrote most of his Works while in Bulgaria, amd that is the reason why little was known about him in Turkey. His techniques in novel writing are unique the thing that is obvious in his novel Ali's one.

In this study, we will try to shed light on the techniques he used in this novel regarding structure and theme. The novel tells us the stroy ofAli, an ordinary Anatolian man, and his struggle against the landlords, the peasantsi the oppressors,and the oppressed. Through his marvelous techniqes he shows the reader the way he fighrs against all these elements and how he eventually wins the battle.

Keywords: Fahri Erdiñç, love-love, alienation, social conflict, social realism.

¹ Frat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, fatiherzen@windowslive.com.

1. Giriş

1. 1. Sıradanlığın Simgesi: "Ali'nin Biri"

Fahri Erdiñç'in yayımlanan ilk romanı 'Ali'nin Biri', 1958 yılında Sofya'da yayımlanır. Fahri Erdiñç, eserin sonuna tarih ve yer (Ekim 1957, Sofya) belirtir.

İlk baskısı 1958 yılında Sofya'da yapılan "Ali'nin Biri" isimli romanın Türkiye'deki ilk baskısı 1979 yılında Habora Kitabevi'nden çıkar.

Fahri Erdiñç, 1917 yılında Manisa'da dünyaya gelir. 1936-1938 yılları arasında öğretmenlik yapan Erdiñç, 1938 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı sınavlarını kazanarak burada eğitim görür. 1940'lı yıllarda yazın hayatına atılan Fahri Erdiñç, şiir, roman, hikaye gibi bir çok türde eserler verir. Fahri Erdiñç, 1940'lı yılların sonunda yurtdışına giderek hayatını Bulgaristan'da devam ettirir. Edebî hayatının yanı sıra siyasi hareketlere de katılan Fahri Erdiñç, 1986 yılında Bulgaristan'da vefat eder. Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet etkisinde kalan Fahri Erdiñç, bizzat bu kişiler tarafından dersler alır. Özellikle ustası olarak kabul ettiği Sabahattin Ali'nin etkisi etrafında eserler veren Fahri Erdiñç, ilk eserlerini Sabahattin Ali'nin değerlendirmesine tabii tutar. Toplumcu gerçekçi edebiyatın kenarda kalmış bir yazarı olan Fahri Erdiñç, dünya görüşünü eserler aracılığıyla okura sunar.

Fahri Erdiñç, kitabın ismini 'Ali'nin Biri' koyarak aslında okuyucuyu şaşırtmak ister. Çünkü Ali'nin birinden kastı sıradan bir insan olmasıdır. Üst düzey özellikleri olmayan dönemin genel köylü profili içinde dürüst, ahlaklı, eğitimsiz, Kurtuluş Savaşı dışında köyünden ayrılmamış bir kişidir. Fahri Erdiñç, sıradan bir insandan bir kahraman yaratır. Onu halkın ezilmesine dur demesi için roman içinde olgunlaştırarak zafere ulaştırır.

Eser, üç ana bölümden meydana gelen eserde baskın olan konu ise köylü ile ağa mücadelesidir. Roman kahramanı Ali'nin köye dönmesi ve mücadelesini adım adım kazanması anlatılarak okura mücadele bilinci yansıtılır.

1. 1. 1. Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Bakış açısı, romanların yapısal kurgusunu oluşturmada ve onu geliştirmede en etkili yapısal unsurdur. "Roman yazmanın temel taşı" (Fosrter 2001: 119) olan bakış açısı okura, metindeki kahramanları ve mekânları tanıtır. Kısacası romanın anlaşılmasını, romanda eksik kalan yerleri tamamlamada vazgeçilmez bir unsurdur.

'Ali'nin Biri' romanı, tanrısal bakış açısıyla kurgulanmıştır. "Her şeyi bilme, görme ve sezme yeteneğine sahip olan Tanrısal anlatıcı, romandaki anlatı kişilerinin geçmişini şimdi ve gelecekleri hakkında geniş bir bilgi ve tasavvura sahiptir. Bundan dolayı anlatı kişilerinin geçmişte yaşadıkları ve hal zaman içinde buldukları durum hâkim bir bakış açısıyla okuyucuya sunulur." (Şahin 2014: 223) . Yazar bu bakış açısının gücünü kullanarak kahramanların zihninden geçenleri ve ruh hallerini okuyucuya genişçe aktarır: "Ağa Yaşar'a baktı. Onda da Ali'yi gördü. Artık dayanamadı. Yan tarafta ve kalabalığın gerisinde kalan Ali ile zihnen konuşmaya başladı:

"- İşte, dedi ona içinden, askere giden senin oğlun olsa bile göreneği çiğnemedim, geldim. " (s. 122). Yazar kahramanların zihinlerinden geçenleri yer yer okura aktararak bizi yönlendirmektedir.

'Ali'nin Biri' romanında Tanrısal anlatıcı, romanın başkışısı Ali'yi merkeze alır ve olayları onun etrafında şekillendirir. Romanda, Ali iyiliği temsil eden bir güçtür. Ali'nin karşıt gücü ise kötülüğü temsil eden 'Rahim Ağa'dır. Roman, Ali'nin hapisten çıkışı ile başlar. Ali, hapse Ağa yüzünden girmiştir. Bu durum geriye dönüşlerle okuyucuya aktarılır.

Anlatıcı, romanda iç monolog tekniğini başarılı bir şekilde kullanarak kahramanın iç dünyası hakkında fikirler elde etmemizi sağlar. Nitekim Ali hapisten çıktıktan sonra özlemine duyduğu temiz havayı anlatırken ileriye dönük umutlarını ve hesaplarını belli eder:

" "Yarabbi!" dedi Ali içinden. "İnsan ya doğmalı böyle bir günde, ya da... ölmeli. "Fakat bu "ölmeli" yi kendisi de beğenmedi. Şöyle bir sarstı başını. Bu düşünceyi kovmaya çalıştı. Ölmenin sırası değildi. " (s. 18).

Anlatıcı, kullandığı iç monolog, diyalog, geriye dönüş, özetleme gibi tekniklerle anlatımı güçlendirir. Geriye dönüş tekniği ile Ali'nin gençliğine dönen yazar onu şu cümlelerle anlatır:

"Ali de gençliği, âdeta hiç yaşanmamış gibi geçen gençliğini düşünüyordu. Daha on altı yaşındaydı. Uçarı mı uçarı. Oyulmadık bir kabak versen, kolayını bulup girebilirdi içine. Tek sözle, göğe merdivensiz çıktığı yıllardı. Küçük yaşta öksüz kalmıştı. " (s. 37).

Anlatıcı, tanrısal bakış açısının katkısı ile 'Ali'nin Biri' romanında ki kişileri detaylı bir şekilde tanıır ve onların geçmiş yaşamlarını bilir. Yer yer roman kişileri hakkında bilgi sahibi olmamız için kişilerin geçmişleri hakkında okura bilgiler verir.

"- Ya Rahim nerdeymiş İstiklâlde? Dedi.

Arif artık kinayeli konuştu:

-Orasını bilmem, nine. Sizin biricik ağanız var. Kıymetli. Belki kıymadınız cepheye yollamaya...

-Bedel verdi de kaldı! Dördüncü ordudan yaralı gelmiş göya... Yalan! Kedi kendi kıcını görmüş de yara sanmış. Ödle!

-Demek köydeydi İstiklâlde?

-Köydeydi ya! Yunan Daylım'da görüldüğü zaman, kefen bezini bir değneğe geçirip de harman yerine çıkan o değil miydi? Beyaz bayrak diye... O teslim etti köyü. Gösteri gösteriverdi elin ambarlarını... Hem yalnız ambarları mı?" (s. 101). Burada verdiğimiz karşılıklı konuşma ile kötülüğü sembolize eden ağanın kötülüğü hakkında örnek verilmiştir.

Romanda genel olarak yazar, tanrısal anlatıcının yetkilerini kullanarak olay örgüsünü örmüştür. Çeşitli anlatım teknikleri ile romanı zenginleştiren yazar, okura da yer yer bilgiler vererek eseri daha geniş bir açı ile algılamamızı sağlamıştır.

1. 1. 2. Olay Örgüsü

'Ali'nin Biri' romanında olaylar, Ali'nin etrafında şekillenir. Ali'nin hapisten çıkmasıyla başlayan olay örgüsü, onun zaman içinde düzen(sizlik)le mücadelesi ile şekillenir ve düzene isyanı meşru görmesi ve başka bir yol bulamaması neticesinde isyan ederek dağa çıkması ile son bulur. Toplumcu gerçekçi bir geleneğe sahip olan Fahri Erdinç, romandaki olay örgüsünü de savunduğu edebi görüşe göre şekillendirmiştir: *"...toplumcu gerçekçi Türk edebiyatı da Türk toplumundaki sınıfsal çatışmaları ele alır ve olay örgüsünü de bu sınıfsal çatışmalar bağlamında şekillendirir. Sözü edilen romanlarda yazarlar toplumsal gerçekliğe Marksist anlayışa bağlı olarak bakarlar ve eserlerinde de toplumun "ezen – ezilen" sınıfları arasındaki çatışmaları yansıtan olayları eserlerine konu ederler. Bu çatışmaların varolmadığı bir eser onlara göre burjuva romantizminden başka bir şey değildir. Bu toplumcu gerçekçi eserlerin olay örgüsünden görülen en genel ortak özelliştir."* (Ertuğrul 2005: 671) . Eserde tam anlamıyla "ezen-ezilen" mücadelesi anlatılır. Sıradan, garip ve cahil köylü ile gücü, parayı kısacası bütün imkanları elinde bulunduran gücün çatışması ele alınır. Marksist geleneğe sahip Fahri Erdinç bu mücadelede kolektif bir şekilde köylünün gücün karşısında tek vücut olarak savaşması neticesinde galip geleceğini aktarır.

Tek zincirli olay örgüsünden oluşan 'Ali'nin Biri' romanı kendi içinde üç bölümden oluşur. Birinci bölüm sekiz alt başlıktan meydana gelir. Birinci bölümde ise romanın merkezinde olan Ali'nin hapisten çıkıp köyüne dönüş macerası anlatılır. İkinci bölüm ise dokuz alt başlıktan meydana gelir. Bu başlıklar altında "ezen- ezilen" mücadelesinin ana hatları çizilerek mücadele başlar. Ali'nin köye gelmesiyle artık ezen tarafa yani güçlüye bir dur deme mücadelesi başlamış olur ve bu mücadele ülkenin sosyo-ekonomik durumu ile örneklendirilerek okuyucuya yansıtılır. Üçüncü bölüm de ise köylünün ağa ile mücadelesi anlatılır. On alt başlıktan oluşan son bölümde yazar okura mesajını tamamen aktarır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Romanda olay örgüsü Ali'nin hapisten çıkmasına az bir süre kalmasıyla başlar. Ali, cezasını mahkumların çalıştığı bir maden ocağında çeker.

- Ali'nin hapisten çıkmak için gün sayması.
- Ali'nin hapisten çıktıktan sonra köyüne gitmek için yola koyulması.
- Ali'nin sıtma krizi geçirmesiyle çobanın ona yardım etmesi.
- Yolda, yağmura yakalanan Ali'nin karakola sığınmasıyla hapis günlerini düşünmesi.
- Karakol komutanı ile muhabbet eden Ali'nin bu muhabbet neticesinde geçmişte yaşadığı aşk macerasını hatırlaması.

- Ali'nin köy yoluna sıtma krizine tutulmasıyla yardımına orada bulunan çobanın yetişmesi.
- Ali'nin dostu Çete Bekir ile sohbet etmesiyle Ali'nin içerde geçirdiği yıllarda dışarıda olanlar hakkında bilgi sahibi olması.
- Ali'nin köyün girişinde Değirmenci Yusuf Dede'nin vesilesiyle ileride yoldaşlık yapacağı köyün öğretmeni Arif ile tanışması.
- Ali'nin oğlu Yaşar'ın yaramazlıklarını duyunca köye gelişindeki sevincin kaybolması.
- Ali'nin, oğlunun kötülüğe doğru adım atmasında düşmanı olan Rahim Ağa'nın ve adamlarının payı olduğunu öğrenmesi.

İKİNCİ BÖLÜM

- Ali'nin köye gelmesiyle eşinin ve arkadaşlarının sevinmesi.
- Rahim Ağa ile Bıdık Ahmet'in mandalarının güreşmesiyle köylü ile ağanın hayvan üzerinden güç mücadelesi yaşaması.
- Ali'nin oğlu Yaşar'ın Rahim Ağa için çalışmasını öğrenmesi ile oğluna öfke duyması.
- Rahim Ağa'nın mandasının ilk defa yenilmesiyle Rahim Ağa'nın yenileceği ümidinin doğması.
- Ağa'nın gücünün göstergesi olan mandanın yenilmesi üzerine Rahim Ağa'nın mandasını vurarak öldürmesi.
- Mandanın yenilmesinin köylü nezdinde Ali'nin gelişine yorulması.
- Ali'nin oğlu Yaşar'ın askere gideceğini öğrenmesiyle kavuşma sevincinin yok olması.
- Rahim Ağa'nın Ali'nin gelişine duyduğu öfkeyi yetim bir çocuk olan Gagılı'yı döverek göstermesi.
- Ali'nin oğlundan hesap sorması ve onu dövmesi sonucu oğlunun evi terk etmesi.
- Hapisten çıkan Ali'nin evini geçindirmek için vakit geçirmeden baba mesleği olan nalbantlığa başlaması.
- Köyde kendisine muhalif kişi istemeyen Rahim Ağa'nın iyiliği ve doğruluğu temsil eden Arif Öğretmeni köyden uzaklaştırmak istemesi.
- Okulun hizmetlisi Gülnaz Nine'nin Ali'nin efe olan babasını ve iyiliklerini öğretmene aktarmasıyla Arif Öğretmen'in Ali'ye sevgi ve saygısının artması.
- Geriye dönüş tekniği ile Rahim Ağa'nın Ali'yi suçsuz yere, gücünü kullanarak ve iftira atarak hapse attırması.

- Rahim Ağa'nın Yunan işgali sırasında Yunanlılara teslim olması ve kendisinin düşmanı olanlara Yunan zulmünü reva görmesi.
- Öğretmen Arif'in tüm baskılara rağmen köyü terk etmemesi ve Rahim Ağa'ya karşı durması.
- Yaşar'ın Ağa'nın yeğenine Fadime'ye âşık olması neticesinde babası Ali ile iplerinin kopması.
- Yaşar ile birlikte köyde askere gidecekler için tören yapılması.
- Oğlu ile kūs olan Ali'nin oğlunu askere gönderme merasimine katılıp oğlu ile barış kıvılcımları yakması.
- Asker uğurlamada Ali ile Rahim Ağa'nın ileride yapacağı savaşa ön hazırlık olarak iç konuşma ile birbirlerine diş bilemesi.
- Ülkedeki siyasi durum hakkında bilgi verilerek bu siyasi durumun eleştirilmesi.
- Ali'ye siyaset teklifinin yapılması ve Ali'nin siyasi partileri eleştirip bu teklifi reddetmesi.
- Ağa'nın oğlu Küçük Ağa'nın hayat kadınları ile yatması sonucu frengi hastalığına yakalanması.
- Köylünün boynundaki en büyük kamburu oluşturan verginin toplanması için vergi memurunun gelmesi ve parası olmayan köylünün mecburiyetten mallarını Rahim Ağa'nın belirlediği fiyattan Rahim Ağa'ya satması.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- Eskiye temsil eden Gülnaz Nine, İsmet Paşa'yı padişah bilir ve seçimi kim kazanırsa yeni padişah o olacak ona göre.
- Ali ve arkadaşları diğer köylülerle bir olup vergilere bir dur demek için Ankara'ya yani başkentte yürümeye karar verirler. İçlerinden Bıdık Ahmet yürüyüşe katılır ve yürüyüşün sonunda Bıdık Ahmet ve diğer yürüyenleri hapse atılması.
- Yürüyüşten bir yıl sonra af çıkar. Ali ve arkadaşları sağ olup olmadığını bile bilmedikleri Bıdık Ahmet'i hapisten çıkarmak için Afyon'a doğru yola çıkarlar.
- Afyon yolunda trene bindiklerinde şehirli insanları ilk defa gören Acar, büyük bir şaşkınlık içinde kalması ve kendi hallerine hayıflanması.
- Afyon cezaevi önünde Ali'nin baba dostu Çete'nin kızı ile rastlaması ve çetenin ona bir sır bıraktığını öğrenmesi.
- Yaşar ailesine hala kırgın olduğu için mektup göndermemesi ve Yaşar'ın sevdiği kız olan Fadime'nin Yaşar hakkındaki bilgileri Yaşar'ın annesi Elif'e söylemesi.

- Frengi olan Ağa'nın oğlu Kör Emin'in Fadime'nin Yaşar'a yar olmaması için ona tecavüz etmeye kalkışması. Fadime'nin kendini Emin'e teslim etmemesi.
- Tecavüz söylentilerinden sonra Ağa'nın bu durumu fırsata çevirerek öğretmeni köyden kovdurmak için Fadime'yi kullanmaya karar vermesi.
- Ağa'nın bu alçakça planı Ali ve köylü tarafından bertaraf ediliyor ama Arif Öğretmenin köyden alınmasının önlenememesi.
- Seçimi demokrat partinin kazanması neticesinde kasaba halk partisi teşkilatı ve Rahim Ağa hemen halk partisinden ayrılıp demokrat partiye geçmesi.
- Fadime'nin artık Yaşar' a kavuşamayacağını anlaması üzerine evden kaçıp Yaşar'ın annesine veda edip ve Yaşar'a emanet bıraktıktan sonra intihar etmesi.
- Kore harbinin başlamasıyla savaş ile ilgili eleştirilerin verilmesi.
- Fadime'nin öldüğünü duyan Yaşar'ın üzüntüden ötürü Kore savaşına katılacağını ailesine haber vermesi.
- Yaşar'ın savaşa gideceğini öğrenen Elif'in derin bir üzüntü duyması ve oğlunu bu karardan vazgeçirmek için oğluna mektup yazması ve ardından onu görmek için askerlik yaptığı İzmir'e gitmek istemesi.
- Ali'nin köyde olmadığı bir zamanda Bıdık Ahmet ve diğer köylülerin daha fazla dayanamayıp Ağa'nın haksız yere köylülerden aldığı araziye geri almak için mücadele başlatmaları.
- Arazide hem Ağa ile hem de jandarma ile mücadele eden köylülerin ağır kayıplar vermesi ve Rahim Ağa'nın evini basarak hem Ağa'yı hem adamlarını öldürmeleri.
- Ali köylüye durumu ve olacakları anlatarak haksızlığa karşı isyan etmenin hak olduğunu söylemesi.
- Babası gibi köylüyü yani çetesini toplayıp daha çıkması.
- Tüm bu olayları duyan Yaşar'ın savaşa gitmekten vazgeçerek çeteye katılması.
- Çete kurallarını bilen eski bir çete olan Ali'nin köylüyü bilgilendirmesi ve artık dağlarda haksızlıklara karşı koyacaklarını duyurması.

1. 1. 3. Zaman

Fahri Erdinç, zaman mevzusunu tüm gerçekçiliği ile romanda vermek ister. Fakat bunu tamamen gerçekleştirmez. Çünkü romanın kurgusu ona engel olur. Toplumcu gerçekçi anlayışa sahip olan Fahri Erdinç, romanlarını daha çok devir romanı, otobiyografik roman gibi eserler alır. *"Zira Marksist eleştirmenlerinde ortaya koyduğu gibi yazar, toplumsal hayattaki gerçek çelişkileri, gerçek yaşamsal ürünleri eserine yansıtmalıdır. Bunu yaparken de okuyucuyu inandırmak için, gerçeklikle olabildiğine sıkı bağlar kurmalıdır. Bu*

da ancak gerçek olaylarla ve gerçek kişilerle bağ kurmakla mümkün olur. Yazarlar bu yollara başvurdukları gibi bir devirdeki olayların taşıyıcısı durumundaki tipler de yaratırlar ve onlar vasıtasıyla o zamanın gerçekliğini olabildiğince taklit etmeye çalışırlar.” (Ertuğrul 2005: 750). Yazar romanda yer yer gerçek olaylara değinerek okura aktarılan zamanın gerçekliğine inandırır. Bu durumu romanın çeşitli yerlerinde yineler.

'Ali'nin Biri' romanında sıra dizimsel bir zaman vardır. Anlatıcı, olayları öykü zamanından öyküleme zamanına doğru bir düzen dâhilinde okuyucuya aktarır. Romanın yazılma tarihi 1957'dir. Vaka zamanı ise 1915 ile 1952 yılları arasında geçer. Bu tarihleri yazar okuyucuya çeşitli tarihi olaylardan örnekler vererek bildirir. Romanın vaka zamanı, Ali'nin hapiste yani kömür ocağında çalışması ile başlar. 1930-1945 yılları arasında yeni kurulan cumhuriyetin işgücüne ihtiyaç duyduğu en kritik dönemlerden biridir. Özellikle 1930'lu yılların sonunda cereyan eden İkinci Dünya Savaşı süresince çalışma çağındaki nüfus askere alındığı için kömür gibi ülkenin her yerinde temel ihtiyaç olan bir maden de çalışacak işçiyi çıkarılan yasalarla hapisanede yatan kişilerden elde etmeye çalışılmıştır. Yazar, Ali'nin hapiste kömür ocağında çalışması ile romana başlaması vaka zamanı ile ilgili ilk ipucunu okura verir. Daha sonra Ali'nin Hicri 1318 (miladi 1900) doğumlu olduğunu ve kurtuluş savaşına gönüllü katıldığını okuyucuya bildirerek öykü zamanı hakkında net ifadeler kullanmıştır. Vaka zamanı ağırlıklı 1945 ile 1952 arasında geçmektedir. Fakat yer yer geriye dönüşlerle kurtuluş savaşı yıllarına dönüp okuyucuyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

Ali, hapisten çıktığında 40'lı yaşlarındadır. Bu durumu geriye dönüşle şöyle aktarır: *“- Rüzgâr gibi in buralardan... at üstünde... üç gün, üç gece kovala düşmanı... Sonra yirmi beş sene sonra, tosağa gibi... sürüne sürüne tırman Dumluyu... ”* (s. 24). On altı yaşında çeteye katılan Ali, çeteden sonra kurtuluş savaşına katılır. Savaştan sonra sekiz yıl köyde kalır. Daha sonra Rahim Ağa'nın tuzağıyla on beş yıl hapis yatar. *“Kişiler, anlatı sanatında geçmişten geleceğe, anlatı anından geçmişe veya ana yaptıkları yolculuklarla sürekli bir hareket halindedir ve bu hareketlilik hangi zaman biriminde yapılmışsa, değerlendirmesi de ona göre yapılır.”* (Kırmızı 2014: 305). Bu durum roman da başarılı bir şekilde işlenir. Romanın başlangıcında hapiste kahramanımız Ali, geriye dönüşlerle bizi o zamana götürerek olay hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar.

'Ali'nin Biri' romanında da sosyal zaman çok başarılı bir biçimde kullanılır. Ülkenin kaderinde ki önemli gelişmeler romanın vaka zamanı içinde okuyucuya aktarılır.

“Vakit vardı daha. Ama 1950 seçimleri kampanyası çok erken başlamıştı. Üç yıl evvelki son seçimlerde dipçiği yiyen demokratlar, bu defa gözlerini açmışlardı.” (s. 126).

Buradan da anlaşılacağı üzere çok partili hayata geçen ülkede seçim daha büyük önem kazanmıştı ve oy deposu olan köylülere yönelik propagandalar önem kazanmaktadır. Sosyal zamanın romandaki bir diğer önemli belirteci de Kore Savaşı'dır². Yaşar, sevdiğini kaybetmenin verdiği üzüntü ile savaşa gönüllü yazılır. Anlatıcı, burada

² 1950-1953 yılları arasında yapılan Kore Savaşı'na, Türkiye 17 Ekim 1950 tarihinde katılmıştır. Savaş sonucunda Türkiye resmi rakamlara göre 721 şehit vermiştir.

Yaşar'ın annesi Elif üzerinden savaş hakkındaki düşüncelerini dile getirerek savaşa karşı olduğunu vurgular ve oğluna büyük bir sitem gösterir. Romanın sonunda Yaşar, annesinin sözünü dinler ve savaşa gideceğine denize atlayarak kaçar.

"Yaşar. Anasının dediği gibi atmış kendini İzmir'in denizine. Kore'ye asker götüren vapurdan atlamış. Babasının oğlu. Kurtulmuş. Yolunu bulmuş. Gelmiş işte..." (s. 220).

Fahri Erdiñç, romanın sonunda roman kahramanı Ali'nin oğlunu da savaş yerine dağa çıkartarak çeteye katar. Çünkü: *"Fahri Erdiñç de şartlarla mücadele edemeyen halkın, ezilmek yerine yasadışı yollara sapmasını son derece doğal karşılar. O, halk ayaklanmalarını, eşkıyalığı öven, bunu şartların getirdiği bir durum olarak değerlendiren yazarlardandır."* (Ertuğrul 2005: 667). Şüphesiz eserde bu durum ele alınır. O, halkın bağımsız ve özgür yaşaması için yasalara karşı gelmeyi bir suç değil yaşamanın tabii bir hakkı olarak görür. Roman sonunda da yasalara göre suç işleyen Ali ve arkadaşları adeta bağımsızlıklarını ilan edercesine dağa çıkarlar.

Fahri Erdiñç, romanda zamanı oldukça başarılı bir şekilde kullanır. Vaka zamanını oluştururken gerçekleştirmiş olduğu geri dönüşler romanın sıradizimsel zaman kurgusuna zarar vermemektedir. Romanda birkaç noktada direk tarihi veren yazar, çoğunlukla vakanın olduğu dönemde ülke gündemini meşgul eden tarihi vakalardan örnekler vererek bizim zaman hakkında bilgi elde etmemizi sağlar.

1. 1. 4. Mekân

Fahri Erdiñç'in 'Ali'nin Biri' romanında mekân genellikle köy ve köy etrafında şekillenir. Çünkü toplumcu gerçekçiler için en önemli mekânların başında köy gelir. 1955-1959 dönemi toplumcu gerçekçi Türk romanında Marksist bir bakış açısıyla ele alınan iki mekân özellikle göze çarpar: Köy ve büyük şehirlerin kenar mahalleleri. Köy: *"Toplumsal anlamda Cumhuriyet döneminde köy, çeşitli siyasal algıların malzemesi olmuş, özellikle 1940'lardan itibaren 'Toplumcu Gerçekçilik' denilen edebiyat vasıtasıyla, Marksist mücadelenin verildiği alt yapı mekânları olarak lanse edilmeye çalışılmıştır."* (Alver 2012: 439). Bu nedenden ötürü toplumcu gerçekçi yazarlar için köy, özellikle 1950 sonrası çok ilgilenilen bir mekân olmuştur. Ülkemizde sanayi kuruluşlarının fazla gelişmiş olmaması, işçi sınıfının ülke içinde kuvvetli bir sınıf olmaması gibi doğal bir sonucu ortaya çıkarmıştı. Her ne kadar işçi sınıfından, fabrikadan bu romanlarda söz edilse de köyün gördüğü ilgiyi fabrika asla görmemişti. Zira toplumcu gerçekçiler toplumda daha genel bir ezilen sınıfa arıyor ve bu sınıflı köylüler olarak görüyorlardı. Köyde, daha önce de belirttiğimiz gibi "ağa – köylü" çatışması öne çıkarılır. Feodal toprak sahipleri ile köylüler arasında büyük bir toprak çatışması vardır ve köylüler ile ağa arasındaki bu paylaşım meselesi, romanlardaki en temel meseledir. Toprak, köylü için yaşam anlamına geliyordu. Ağa için ise daha çok maddî güç, daha çok baskı aracı olarak anlamlandırılıyordu. Bu dönem romanlarında toprak, her ne kadar tam bir mekân değilse de, önemli bir dekor olarak romanlardaki çatışmaları belirliyordu.

Mekânların etrafında kurgulanan romanlar mekânlardan ayrı düşünülemez. "Her eser bir mekân işgal eder, onu yaratır, şekillendirir." (Lefebvre 2000: 103). Yazar, romanda mekânları daha çok kendi yaşadığı, çocukluğunun geçtiği, hayal dünyasını doldurduğu coğrafyayı kullanır.

Mekân tercihinde kendi görüşünü ve olay örgüsünün gelişimini esas alan Fahri Erdinç 'Ali'nin Biri' romanında mekânı genel olarak iki alt başlık altında ele alacağız.

1. 1. 4. 1. Çevresel Mekânlar

Romanda olaylar, Batı Anadolu civarında geçer. Romanın ana mekânı 'Daylım' köyüdür. Bunun dışında, Porsuk Çayı civarları, Eskişehir, Afyon ve Afyon kırsalı, Manisa, İzmir gibi çevresel mekânlardır. Bu mekânlar, "Roman kişilerinin roman boyunca mutlu ya da mutsuz oldukları; kısaca bir insan olarak roman kişilerinin yaşadıkları yerler, hareketlerini geçirdikleri bütün ortamlar ve yerler, romanlarda mekan olarak adlandırılır." (Sağlık 2002: 143). Romanda bu mekânlar şahıslar etrafında dönerek onlarla paralel bir çizgi gösterir.

Romanda çevresel mekânlar, algısal mekâna geçmeden önce romanın vaka zincirlerinin oluşmasında oldukça önemlidir. İnsan mekândan uzakta olamaz. Yaratılışından beri sürekli fiziki mekânlara muhtaç yaşayan insan, fiziki mekânlardan ayrı düşünülemez. Yazar, fiziki mekânların geniş tasvirlerinden kaçınır. Onun için bu mekânlar kurguyu oluşturmak için bir araçtır ve dekoratif mahiyettedir.

1. 1. 4. 2. Algısal Mekânlar

Algısal mekânlar, romandaki kişilerin sosyolojik ve psikolojik durumları ile yakın ilişkide olan mekânlardır. *Bu mekânlar, romanda karakterlerin sosyal ve psikolojik yapılarına göre anlam üretir.*" (Şahin 2014: 480). İnsan ile mekânın bütünleştiği yerler olan algısal mekânlar insanın ruhî durumuna göre şekillenir. Romanda bir kişi için önem arz eden bir mekân algısal mekâna dönüşürken bir başka kişi için sadece çevresel mekân hüviyetindedir. Romanda algısal mekânlar, Ali'nin etrafında şekillenmektedir.

1.1.4.2.1. Kapalı-Dar ve Labirentleşen (Yutucu) Mekânlar

'Ali'nin Biri' romanında hapisane, Rahim Ağa ile birlikte bulunulan mekânlar başlıca labirentleşen mekânlardır. "Labirent izlekli anlatılarda mekan, yalıtık ve tek boyutludur; karakter, zaman, mekan ve onu çevreleyen bütün elemanlarla hatta kendisiyle bile kavgalıdır. Böyle durumlarda mekan, insanı ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel bir göstergesidir. Mekanın darlığı, fiziksel anlamda küçüklüğünden değil, karakterin imkansızlığından ve kendini orada sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır." (Korkmaz 2007: 403). Romanda en çok kapalı ve dar mekâna maruz kalan kişi Ali'dir. Başkişi dışında ise ezilen köylü, roman genelinde kapalı-dar mekânlarda sıkışmaktadır. Ali, zaten romanın başında kapalı mekândadır.

"Bu bir haftayı düşünmek bile ürpertti onu. Bir saat, bir dakikaya bile dayanması kalmamıştı. Kanıksamıştı artık. Şeytan görsün yüzünü Değirmisaz'ın. Sizin olsun! Bodur çamları da, yavan suları da, sazlı bataklıkları da, arsız sivrisinekleri de..." (s. 9).

Hapishane tüm insanlar için kapalı-dar mekândır. Kahramanın gelişimini engelleyen bir özelliğe sahiptir. Şahin, "Yutucu, dar mekan, romanda kahramanın büyümesini, gelişmesini engelleyen kahramanın düşünsel ve ruhsal olarak yutulup kaybolmasına neden olan mekandır." (Şahin 2007: 193) diyerek bu mekânların yutucu özelliği üzerinde durur. Kahraman bu mekânlardan kurtuluşunda sadece fiziki özgürlüğe değil ruhî özgürlüğe de kavuşmuş olur. Romanda olay zamanı olarak verilen zamanın koşullarında işçi ihtiyacını karşılamak için hapis yatan kişilerden faydalanılmıştır. Ali'de cezasını kömür ocağında çalışarak çekmiştir. Kömür ocağı, artık çaresizliğin ve imkânsızlığın ete kemiğe bürünmüş halidir. Mekânın çaresizliği şu cümlelerle dile getirilir; "Ocağın ağız bir çuval ağız. Bir çuval ki, tünel gibi uzun, sağlam, deliksiz. İşte biz on iki saat için bu çuvala doldurulur, döşeniriz. Çuvalın ağızında iki jandarma, yani dört göz, iki de namlularda, altı... Artık ne muhkem hapishanedir yerin altı. Yüzümüz ak pak girip de bu çuvala, akşama çıkarız bitkin, perişan, kara. Tekmil verilir yine: yüz kişi, yüz kazma, yüz fener. Ya tekmil çıkmadığımız günler? Sağdan say doksan dokuz, soldan say keza. Nerde yüzüncü? Firar?! Ne gezer! Topraktır, kaç günün kaldığını hesaplamaz, çöker, ezer. Değirmisaz'de her ocağın hazır mezar... " (s. 10). Kaçışın mümkün olmadığı bir mekânda tutsak olan Ali, hem fiziki manada hem de ruhî manada ya imkânsızlığı yaşar. Yazar, Türkiye'nin geçmişinde yaşamış olduğu mahkumların maden ocağında çalıştırılması olayını romanda çok iyi bir şekilde kullanarak başkişiyi tüm yönlerden kısıtlamıştır.

Ali'ye göre köyü yani Daylım 'üvey ana'dır. Üvey anne, kişileri engelleyen, onları hor gören ve öne çıkmalarını, başarılı olmalarını istemeyendir. Çünkü üvey anne, çocukların kendisinden olmadığı için onlara yabancı gözle bakar ve onları benimsemez. Ali, burada köyüne üvey ana diyerek ikinci sınıf bir muamele gördüklerini vurgular.

"-Üvey ana.

Bu sefer Acar sustu.

-Yalan mı, dedi Ali, kendi çocuklarına etini, bize de kemiğini... Bırakıp gitsen, nereye demek. Ölüp gitsen... ardından ağlamaz. Öyle mi? " (s. 158)

Ağanın dolandırıcılık yoluyla köylünün elinden aldığı Yozalan, romanda hem kapalı-dar mekâna girer hem de açık-geniş mekâna girer. Çünkü burada, bu arazi için Ali ve köylü hem devlet ile hem ağa ile savaşırlar. "Sosyal ortam kirlenince" (Özcan 2000: 8) iyiliği temsil edenler bu duruma müdahale eder. Kirlenen sosyal ortamı tekrar eski haline getirmek için çaba sarf ederler. Bu mekânda dostları Bıdık Ahmet'i kaybeden Ali ve köy halkı, bu mekândan doğumlarını tamamlayıp çete olarak dağa çıkar.

Ali'nin köye geldiğinde evi, açık-geniş mekân olmasına rağmen oğlu ile yaşadığı tartışmalar evi hepsi için kapalı-dar mekân haline getirmiştir.

"Ali'nin eli ayağı çözülüverdi. Bu defa havadaki yumruğunu indirmede. Oğlanın göğsündeki dizini aldı ve ağır ağır doğruldu. Yaşar da salhanede kösteği çözümlüp bıçağın altından kurtulan bir koç gibi fırlayıp kalktı. Yeniyile ağzının burnunun kanını silerek:

-Ana, dedi, hazırla benim torbamı...

Elif temelli kaybetti kendini.

-Oğul, kurban olayım... Seni doğuracağıma taş mı doğuraydım? “ (s. 87). Artık bu aşamadan sonra ev Ali ve ailesi için kapalı-dar mekân olmuştur. Çünkü ev, artık çatışma mekânıdır. Ev, huzuru ve dayanışmayı temsil eder. Burada çıkan olumsuz bir durum sadece çatışma unsurlarını etkilemez, evde yaşaya tüm kişileri etkiler. Baba ile oğul arasındaki bu çatışmada evdeki herkesi etkiler. Yıllar sonra evine kavuşan Ali, bu çatışma neticesinde artık büyük bir hasretle beklediği evinde sıkışmaktadır. Bu durum romanın sonunda Yaşar'ın askerden kaçarak dağa çeteye katılmasına kadar devam edecektir.

Genel olarak romanda kapalı-dar mekânlar, ezilen tarafın ezen taraf karşısındaki çaresizlik anlarında ortaya çıkar. Bu mekânlar roman başkışı olan Ali'nin etrafında şekillenir. Onun hayat serüveni ve ailesi etrafında sıkıştırılmış mekânlardır.

1.1.4.2.2. Açık-Geniş (Besleyici) Mekânlar

Bu mekânlar anlatı kişilerinin içinde buldukları psikolojik duruma göre anlam üretir. Bu mekanlar insanı psikolojik olarak rahatlatan, yaşama bağlayan, huzura ulaştıran işleve sahiptir. Romanın en önemli açık-geniş besleyici mekân şüphesiz Ali'nin hapisten çıktıktan sonra köyüne giden yoldaki mola yerleri ve evidir.

“Yıllardır, güneşi bu kadar kuvvetli hissetmemişti. Sıcak ama, bunaltıcı değil. Tâ iliklere varan bir hoşnutluk veriyor. Açık da bakabilen adamın yüreği de ışıl ışıdır bu güneş altında. Yeni kireçlenmiş, pencereleri açılmış bir yaz evi gibi.

Yakasından iki düğme çözdü. Nefes alışında bir iştah, bir genişlik, fakat biraz da acele vardı. Sanki hava ansızın tükeniverecek yahut yarından itibaren vergiye bağlanacak, parayla satılacakmış gibi bir aceleydi bu. “ (s. 17).

Ali, hapiste darlaşan mekândan kurtulmanın sevincini açık havada bulur. Onun için bu durumda daha mutlu olacağı bir mekân yoktur. Köyüne iki üç günlük yürüme mesafesinde olan bu alan onun bütün dertlerini unutturmuştur. Karısı Elif, oğlu Yaşar hayatta mı, sağlar mı? Artık umurunda değil. Ağa ile olan mücadelesi ve ona olan kını artık aklında bile değil. Köyüne gidecek tren parasının olmaması umurunda değil. Çünkü o artık huzura kavuşmuştur.

Ali'nin karısı Elif, yıllarca çile içinde yaşamıştır. Onun için mekânın huzuru yoktur. Çünkü kocası, evinin direği hapistedir ve o yokluk içinde çocuğunu yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu durum Ali'nin köye gelişine kadar sürer. Ali'nin gelişine kadar kapalı-dar mekân olan ev, onun gelişi ile artık açık mekândır. Elif'in sevinci için anlatıcı şu dikkat çekici cümleyi kullanır:

“-Eve giderken bir öksürüver Ali! Duydun mu?

-Duydum.

-Öksür de gir. Yüreği dayanmaz Elif'in..." (s. 72).

Romandaki açık mekânlardan bir diğeri de kuşkusuz Yozalan Düzlüğüdür. Bu mekânın açık-geniş mekân olmasının sebebi, köylünün ezen kesime burada dur demesi ve artık ezilmeye son verilmesidir.

Romandaki son mekân başta Ali olmak üzere ezilenler için açık-geniş mekândır. Burası Rahim Ağa'yı öldürdükten sonra sığındıkları dağdır. Artık devletin ya da bir başkasının eziyetiyle yaşamayacaklardı. Tamamen özgür ve sınırsız bir mekândır. Artık kanun çete kanunudur. Bu kanunda da garibanı ezmek yazmıyordu.

1.1.4.3. Ara-Koridor (Geçiş) Mekânlar

"Ara-koridor mekân" (Şahin 2008: 120) Türk edebiyatında üstüne çok düşünülmemiş bir mekândır. Halbuki romanda olay halkalarının yerleştirilmesi ve askıda kalan olayların yere sağlam basmasını sağlaması açısından çok önemlidir. "Edebi eserlerde ara-koridor (geçiş) mekanları; ev ve dairelerde odalar arasında geçişi sağlayan kapı, kapı eşiği ve koridor/lar, içeri ile dışarının kesiştiği balkon ve merdivenlerdir." (Şahin, 2008: 120). Bu bağlamda romanda ara-koridor mekânlara rastlamak mümkündür. Örneğin Ali'nin hapisten çıktıktan sonra köyüne giderken vakit geçirdiği, sıtma nöbetlerine tutulduğu porsuk çayı etrafıdır. Elif'in Ali'yi evin sofasında beklemesi, Ali'nin Acar ile birlikte bindikleri trenin koridorunda oturmaları gibi mekânlar ara-koridor mekân dahilinde ele alınabilecek mekânlardır. Yazar, bu romanda yutucu ve besleyici mekânlar arasında geçiş görevi olarak kullandığı ara-koridor mekân neticesinde romanda mekânsal anlamda kopuşları engeller.

"Elif, parmaklarının arasından usulcacık çektiği resmi kalkıp yerine taktı. Yüzü yama yama bezekli yorganla kocasını örttü. Sonra yanbaşına, sekinin kenarına ilişip oturdu. Eskiden de, güpegündüz Ali'nin gözlerine bakmaktan korkar, onu böyle uyurken seyredirdi." (s. 79). Ali ve ailesi için açık ve geniş mekân olan evin kapalı dar mekâna dönüşmesinden önce böyle bir geçiş mekânı kullanan yazar romandaki kopukluğu önlemiştir.

1.1.5. Şahıs Kadrosu

1.1.5.1. Başkişi

'Ali'nin Biri' romanında başkişi, romana adını da veren Nalbant Ali'dir. Ali, Nalbant Halil Efe'nin oğludur. Küçük yaşta annesini kaybetmiştir. Babası ona hem annelik hem babalık yapmıştır. "Toplumcu gerçekçi edebiyat, eleştirel gerçekçi edebiyatın en güçlü yanlarını almıştır ve özellikle de bir yandan, insanları ezen ve onların özgürce, serbestçe yaşamalarını engelleyen her şeyin yadsınması, öbür yanda da olumlu kahramanların toplumla birey arasındaki uyumlu ilksilere yönelik ve daha iyi yaşam doğrultusundaki çabalarını benimsemiştir. Fakat toplumcu gerçekçi edebiyat bununla birlikte, insanlar ile toplumsan – tarihsel olgular arasında niteliksel olarak yeni ilksilerin gerekliliğini gündeme getirmekte ve bu temele dayalı yeni türden bir olumlu kahraman yaratmaktadır." (Pospelov 1995: 495-496). Bu kahraman devlete karşı, ağaya karşı isyan ederek hakkını illegal yollarla savunmayı hak olarak görür. Ali, eski eşkiyadır. Ama kurtuluş savaşında orduda görev almıştır. Bununla birlikte savaşta yaralanmıştır. Ülkesi için hizmet eden Nalbant Ali, Rahim Ağa'nın iftirası ile Yunanla işbirliği

yapmaktan, savaştan kaçmaktan suçlanır ve hapse düşer. Bu kahraman halkı kötünün elinden kurtarması için seçilmiştir. Hapisten çıkar köylüyü kurtarır ve dağa çıkar.

Ali bir nevi 'Sosyal Haydut'tur. "Sosyal haydutların ilginç yanı, toprak beyinin ve devletin suçlu gördüğü yasadışı köylüler olmalarına karşın, köylü toplum içinde barınmaları ve halk tarafından kahraman, savunucu, öç alıcı, adalet savaşçısı, hatta belki de özgürlük önderi ve her koşulda hayran kalınacak, yardım edilecek ve desteklenecek adamlar olarak düşünölmeleridir. Sıradan köylü ve asi, yasadışı adam ve soyguncu arasındaki bu ilişki, sosyal haydutluğu ilginç ve önemli kılar. Aynı zamanda da bu olguyu kırsal kesime ait diğer iki tür suçtan, yani profesyonel yeraltı dünyasından yönetilen çetelerin ya da serbest çalışan adi hırsızların ('sıradan soyguncular') faaliyetlerinden ve örneğin Bedeviler gibi, yağmalamanın normal yaşam tarzının bir parçası olduğu topluluklardan ayırır" (Hobsbawn 1990: 9 – 10) . Ali, isteyerek isyan etmemiştir. Şartlar onu isyana zorlamıştır. Kız sevmiştir, onu kaçırmak zorunda kalır ve eşkiya olur. Daha sonra ağa eziyet eder, haksızlık yapar Ali çatışmak zorunda kalır. Anlatıcı olay örgüsü bu şekilde kurarak Ali'nin isyanını meşrulaştırmıştır. O artık okur gözünde model alınan bir kurtarıcıdır. Tıpkı "Fukara babası" (s. 96) Nalbant Efe gibi artık ezilenin kurtarıcı kahramanıdır.

Roman başkişisi Ali, hapisten çıktığında yaşına göre çok yıpranmış bir fiziğe sahiptir.

"İnsan ellisine varmadan bu kadar kocar mı, a Ali?"

Usturanın her geçtiği yer, bir ağaç kabuğu soyulurcasına ağarıyordu. Ama sakal köklerine yerleşen kömür karası, benekler bırakıyordu. Sol yanakta meme başı kadar iri bir ben çıktı meydana. Avurtlarda viy viy derin birer çizgi. Çenede, iradeden başka bir şey söylemiyen bir çıkıntı. Usturanın dokunmadığı bıyıklar, sımsıkı kavuşmuş mor dudaklara iniyor.

Aynaya bakan gözler, aynadan bakan gözler, cam mavisini ışıltılı gözler alındaki kırışıklıklara bakıyor: "İçeri düştüğüm yıl, olup olacağı bir çizgi vardı orta yerde. Ne de çabuk çoğalmışlar!" (s. 13-14). Hapis ve kömür madeni Ali'yi umduğundan da çok yıpratmıştır. Üstüne bir de on beş sene hapis. Ali, ailesinden uzakta ve çaresiz bir durumdadır.

Ali, romanın kurtarıcı kahramanı olmasına rağmen eğitim konusunda yetersizdir. Zaten yaşadığı yıllar savaş yılları olduğu için doğru bir eğitim alan kişi çok nadirdir. Bu duruma rağmen o ahlaki değerleri bakımından Anadolu'nun temiz, zeki ve cesur kişiliğini temsil eder. Yazar olumlu yönlerle donattığı Ali'yi, toplumcu gerçekçi anlayışın temsilcisi olan bir kahraman olarak yaratmıştır. Tunalı bu tür kahramanlar için şunu söylemektedir: "Toplumcu gerçekçi sanat, yeni bir insan toplumu yaratmayı başarmayı amaçlar. Bu insan tablosunda en ileri sınıfını ahlaksal-tinsel kuralları, -proletarie dayanışması ve internationalizm eylemi ve bilinci ve bireysel-toplumsal ilgilerin uyumuna çabalama- insan değerinin ölçüsü olacaktır." (Tunalı 2003: 119). Ali'nin yaratılışı tam bu düstur doğrultusunda olup romanın sonunda bu gerçekleşmeyi başarmıştır. Onun bireysel özellikleri yaratılmak istenen toplumun özelliklerine uygun bir yapıdadır. Anlatıcı, kahramanını başarıya ulaştırarak ideale

ulaşılacağını göstermiştir. Ali, roman boyunca birçok imtihandan geçmiştir. Bu yolun ütöpik bir yol olmadığını vurgulamak isteyen anlatıcı, onu insanın katlanması zor imtihanlardan geçirerek başarıya ulaştırır. Bu onu gerçekçi bir zafere götürür.

Sosyal duruma göre değerlendirecek olursak Ali, köylüyü temsil eder. Ali özelinde köylüler ise saflığı, boyun eğmeyi ve üretmeyi temsil eder. Çünkü köy, toplumsal manada bozulanın en son yaşandığı halkadır. Şehir insanı ne kadar yozlaşsa da köylü ondan daha az yozlaşma gösterir. Bu durumun en büyük nedeni ise köyün olumsuzluklara karşı yalıtımlı olmasıdır.

Ali, romandaki kişileri etkileyen bir konumdadır. Romanın merkezine alınan başkişi, diğer kişileri etkilemektedir. Yazar, Ali'yi bilinçli olarak seçer ve yine aynı bilinçle diğer kişileri etkilemesini ister. 'Ali'nin Biri' romanının başkişi olan Ali, değişim ve gelişime kapalı bir mekândan çıkarak tüm olumsuzluklara meydan okuduktan sonra kahraman başkişi halini alarak ezilen kesimin mücadelesini zafere kavuşturur. Bu zafer neticesinde, roman sonunda kendini zulme karşı koyan çete reisi olarak tamamlar.

1.1.5.2. Norm Karakterler

Norm karakterler, anlatma esasına bağlı türlerde başkişiden sonra en fazla derinlik ve etkiye sahip kişilerdir. Romanda başkişiyi açıklayan norm karakterler dramatik aksiyonun oluşumunda da önemli bir etkiye sahiptir. 'Ali'nin Biri' romanı, kahramanın amacına hizmet etmesi ve onu zafere ulaştırması için çaba sarf eden norm karakterler açısından zengin bir karakter yaratma gücüne sahiptir. Bazen yıllarca görmediği bir baba dostundan yardım görür bazen küçük bir çocuktan yardım görür. 'Ali'nin Biri' romanında; Elif, Acar, Çete, Arif Öğretmen, Yaşar, Bıdık Ahmet, Gagılı, Gülnaz Nine norm karakterlerdir.

Arif Öğretmen, Ali'yi sonradan tanıyan köyün dışından birisidir. O, köyden kovulana kadar Ali'nin Ağa ile mücadelesinde en önemli destekçilerindedir. O idealist bir köy öğretmenidir. Anlatıcı ona Arif adını vererek onun aydınlığı temsil ettiğini vurgular. Nitekim Arif'in kelime manası: "Çok anlayışlı ve sevgili (kimse), varışlı" (Türkçe Sözlük 2005: 118). Çünkü o, "Bilge Adam" (Stevens 1999: 33) dir. Yazar, Arif'in fiziki özelliğini şöyle vurgular: "Gür kaşları orta yerde bitişen ve üzüm kararsız gözleriyle apaydın bakan genç öğretmen..." (s. 49). O, doğruyu bilen ve doğruya ulaşmak için çabalayan kişidir. Önüne engellemeler, iftiralar çıksa bile o yolundan dönmemiştir. Nitekim ezenin tekerine çomak soktuğu için başı beladan kurtulmaz.

"- Ben sana bir şey soracağım, Arif bey oğlum. "Mimli" ne demek?"

-O nerden çıktı?"

-Sen söyle bana, ne demek mimli? Benim bu kadar yıl mektepçiliğim var, böyle lâf duymadım daha.

-Mimli... mimli, şey demek... Mim koyarlar hani insana. Bir aykırı işinden şüphe ederler. Bellerler onu.

-Öyleyse seni bellemişler, oğlum. Mimplisin sen. Aykırı işin nedir, bilmem. Bana sorarsan camiye gitmediğinden başka kusurun yok. Lâkin Rahim öyle demiş. Ona zaten göz kulak ol demişlermiş. Hükümetten. Senin için. “ (s. 95).

Arif, hem köyde ezen ağanın, hem de hükümetin istemediği bir karakterdir. Çünkü o eleştiren, sorgulayan ve haksızlığa gelemeyen tarafı temsil eder. Köyden uzaklaştırmak için Rahim Ağa'nın türlü entrikaları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Tecavüz iftirasını köyün iyiliği temsil eden tarafı sayesinde bertaraf etmesine rağmen müfettişler tarafından köyden uzaklaştırılır.

Romanda bir diğer önemli norm karakter Ali'nin karısı Elif'tir. O dağa çocukluğunu yaşamadan Ali'nin eşi, gençliğini yaşayamadan kocasının hapse girmesi ile ondan ayrılan, çileli bir hayatın kahramanıdır. Yokluk içinde ve kocasından ayrı olarak oğlu Yaşar'ı büyütmüş, hayatını ailesi için feda etmiştir. Elif, Anadolu'nun gün yüzü görmeden bu hayattan göçüp gidenlere bir saygının sembolüdür. Genç ve güzel bir kadın olan Elif, yorucu ve yıkıcı bir hayat serüveni ile genç yaşta çökmüş ve köylü çocukları tarafından “Elif nine” (s. 73) diye hitap edilen karakterdir. Ağanın beslemesi olan Elif, annesiz ve babasızdır. Ali, çocuk yaşta onu kaçırmıştır.

“Elif daha on dördünde, ayın on dördü bir kızdı. Ne zaman anasız babasız kaldığını, ağaya ne zaman besleme olduğunu da bilmiyordu.” (s. 37).

Elif, fedakâr bir eş ve fedakâr bir anne olarak baba ve oğlu arasındaki tartışmalarda kendisini iki taraf arasında siper olarak kullanmaktan geri durmaz. Çünkü onun için ailesi her şeyden önemlidir, kendisinden bile.

“-Allasen bağırma öyle Ali. Gece vakti.. Aklını alacaksın çocuğun. Uyku sersemi...

-Söylesin!

-Bi cahillik etmiş işte... o da âleme uymuş. Bi daha yapmaz.

-Cahillik sende!

-Bende ya, bende. Bildir yanına vardığımızda demedim sana bunları. Dilim varmadı. Orda bi de bu kahr olmasın içine dedim. Başışla bu sefer. Başışlamazsan, beni döv de öfken geçsin. Doğra da köpeklere at beni... yalnız ona...” (s. 86). İşte Elif, fedakar bir anne olduğunu bu cümleler ile ortaya koyar.

Süreç içinde ağanın tarafından Ali'nin tarafına geçen Kürt Memo dikkat çeken bir karakterdir. Dersim sürgünü sonrası ailesinden ayrı kalan Memo, ağanın yanında çalışmaktadır. Kimseye karışmayan Kürt Memo'nun tek amacı kaybettiği ailesine tekrar kavuşmaktır. Köylünün ağaya karşı isyan etmesinde köylünün tarafını seçen Kürt Memo, Ali ve arkadaşları için Ağa ile çatışır.

Bıdık Ahmet, Acar gibi norm karakterler, Ali'nin yanında yer alan ve onu destekleyen kişilerdir. Köylünün genel yapısı gibi bu kişilerde maddi imkânsızlıkların bellerini bükmeleri neticesinde ezilen kesimi temsil etmektedirler.

1.1.5.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler, "Olay örgüsünün teşekkülünde ihtiyaç duyulan çatışmanın hayat bulabilmesi, olayların düğümlenebilmesi, entrik atmosferin oluşabilmesi ve asıl kahramanın çok daha belirgin hale gelebilmesi için böyle bir kahramana ihtiyaç vardır. Genelde okuyucu tarafından pek sevilmeyen bu kahraman, hemen her fırsatta asıl kahramanın karşısına çıkarak, onun hedefine ulaşmasını engellemeye çalışır ve onunla çatışmaya girer." (Çetişli 2009: 70). 'Ali'nin Biri' romanında öne çıkan kart karakterler; Rahim Ağa, Kör Emin, İnce İmam'dır.

Rahim Ağa, Ali'nin karısının arazisini zapt etmek için iftira ile Ali'yi hapse attırır. O, köylüyü ezen bir "Yalınkat" (Forster 2001: 109) bir kişidir. Her şeyi kendi çıkarı için kullanan, kendi menfaatinden üstün bir şey bilmeyen birisidir. Yunan işgalinde köyü Yunanlılara teslim etmiştir. Bununla kalmayıp, düşmanlarının erzakını, karısını, kızını Yunanlılara peşkeş çekmiştir. Düşmanı olarak gördüğü Arif Öğretmeni bile köyden kovmak için kendi yeğenini kullanmaktan çekinmemiştir. Siyaseti bile çıkarına alet eden Rahim Ağa, üyesi olduğu partinin seçimi kaybetmesi üzerine hemen kazanan partiye geçer. Anlatıcı Ali'nin köye gelmesiyle Ağa'nın kaybedeceğini okura sezdiriyor. Geleneksel hale gelen manda güreşlerinde yıllardır kaybetmeyen Ağa, Ali'nin geldiği gün güreşi kaybediyor. Ezen kesimin artık köylüyü ezemeyeceği önceden sezdiriliyor. Romanın sonunda kötülüğün temsilcisi Rahim Ağa öldürülüyor.

Romanda önemli bir diğer kart karakterde İnce İmam'dır. İmam, hoca, molla gibi din adamları Marksist geleneğe sahip yazarlar tarafından büyük eleştirilere hedef olmuşlardır. "Toplumcu gerçekçi yazarlar dünya görüşlerinden dolayı dine genellikle büyük bir olumsuz içinde bakarlar ve Marks'ın toplumların afyonu olarak nitelediği dine karşı savaş veren tipler yaratırlar. Bu tiplerin savaştığı kişiler ise köy imamı, tarikatçı, dindar kimselerdir. Din adamı veya dindar kişiler romanlarda dini şeklen yaşar görünen, aslında sapık, halkı sömüren insanlar olarak anlatılır." (Ertuğrul 2005: 712). İmam, ağanın yamağı konumundadır. Ağanın sözü onun için yerine getirilmesi gereken bir şarttır. Manda güreşinde ağanın mandasının kazanması için mandaya muska yapan İnce İmam, anlatıcının eleştirdiği önemli kişilerin başında gelir.

"Sağ boynuza çok güveniyorlar. Muska koydular da ondan. Hoca yazı. Pehlivan muskası." (s. 56). Ama imamın yenilmesini isteyen anlatıcı, güreş sonunda mandanın muskalı boynuzunu kırarak İnce İmam'ı eleştirmektedir. Yine Cuma hutbesinde İnce İmam'ın din ile işi olmadığını, onun dininin bu dünya ve menfaat olduğunu vurguluyor:

"Ve İnce İmama düşünüyordu:

-Bugün hangi hutbeyi okumalı ki?

Bu düşünceler bitmeden, namaz bitti. İnce İmam, saflar, cemaat rahatladı." (s. 119).

Romanda yer alan bir diğer kart karakter, Rahim Ağa'nın oğlu Kör Emin'dir. Kör Emin, Ali'nin "Rezil" (s. 172) diye nitelendirdiği, babasının parasını harcayan ve onun gücünden nemalanan bir kişidir. Tamamen bireysel arzu ve isteklerine göre yaşayan Kör Emin, yazar tarafından ağır bir şekilde cezalandırılır. Önce frengi hastalığına yakalanır ve sonra köylünün isyanında canından olur. Frengi olduğunu öğrendikten sonra yaptığı ilk iş, kendisine yar olmayan Fadime'yi kirletmeye çalışmaktır. Bu durum, onun masumane bir aşka karşı nasıl kin ve nefret ile dolu olduğunu gösterir.

1.1.5.4. Fon Karakterler

'Ali'nin Biri' romanı fon karakter açısından oldukça zengindir. Anlatıcı, olay örgüsündeki kopukluğu gidermek için fon karakterlere sıklıkla yer vermiştir. Romanda başlıca fon karakterler, Ali'nin Hapishanedeki gardiyanı Hüsmen Çavuş, Figaro, İsmail Bey, Çoban, Bekçi, Jandarma Çavuşu, Acar'ın karısı Halime, Arabacı Musa, gibi kişilerdir. Fon karakterlerin 'Ali'nin Biri' romanındaki görevi, olay örgüsündeki kopuklukları önlemek içindir. Anlatıcı, tıpkı dekoratif unsur olarak fon karakteri romana yerleştirir ve sahnenin akışını sağlar.

1.1.6. İzleksel Kurgu

'Ali'nin Biri' romanında sosyal adaletsizlik, romanın izleksel kurgusunu oluşturan temel güçtür. Romanın temel kurgusunu oluşturan "ağa-köylü" çatışması bu izlekse kurgu üzerinden işlenir. Yabancılaşma, yozlaşma, din ve inanç, ideal insan, ölüm, çaresizlik ve aşk/ sevgi gibi diğer izlekler ana kurgunun yanında olay örgüsünü güçlendirmek için verilmektedir. Romanın dramatik kurgusunu sağlayan değerler aşağıdaki "KORA" (Korkmaz 2002: 293) şemasındaki gibidir.

	Tematik Güç/Ülküdeğer	Karşıt Güç/Karşıdeğer
Kişiler Düzeyinde	Ali, Elif, Arif Öğretmen, Yaşar, Fadime, Çete, Bıdık Ahmet, Acar.	Rahim Ağa, İnce İmam, Kör Emin
Kavramlar Düzeyinde	Eşitlik, Aşk-Sevgi, İdeal İnsan, Eğitim, Dürüstlük, Mücadele, Masumiyet, Cesaret, Kendilik Bilinci.	Yabancılaşma, Yozlaşma, Ahlakî Çürüme, Korku, Güç, Cehalet, Sömürü, Sosyal Adaletsizlik.
Simgeler Düzeyinde	İğde Çiçekleri, Çete, Yozalan, Manda, Türkü, Türbe.	Ankara, Mektup, Saç, Tülbent, Gelin Teli, Ballıkaya.

1.1.6.1. Sosyal Adaletsizlik

'Ali'nin Biri' romanında sosyal adaletsizlik önemli izleksel kurguların başında gelir. Toplumcu gerçekçi anlayışa sahip olan anlatıcı, adaletsizlik, eşitlik gibi toplumsal içerikli konulara ağırlık vermiştir. Ezilen köylülerin kötü

olan kaderleri eleştirilmiştir ve buna karşı direnmeleri öğütlenilmiştir. Fakir ve aç olan köylü, güçlü taraf olan ağa tarafından ezilmiş, sömürülmüştür. Burada köylüyü koruyacak güç olan 'Devlet' koymuş olduğu ağır vergilerle gariban köylünün üstündeki yorgana bile göz dikmiştir. Tüm bu tahrikler köylünün hem ağaya hem de devlete isyanına yol açmıştır. "Sosyal adaletin olmadığı yerde, insanî değerlerden söz etmek imkânsızdır. Yozlaşan bireylerin kendi bireysel çıkarlarını düşünerek insanları ve insanların emeklerini sömürmesi, zengin sınıfının güvenini arttırırken orta sınıfın ezilmesine, neden olur. Sosyal adaletin koruyucusu olan devlet otoritesinin zayıflığı adalet kavramının kişisel bir özerklik kazanmasına sağlar. Özellikle zengin sınıfının iktidarında paylaştırılan adalet kavramı, fakirin iyice fakirleşmesine ve sınıflar arasındaki farkın açılmasına sebep olur." (Şahin 2014: 642). Nitekim bu durum romanın başından sonuna kadar başarılı bir biçimde ele alınmıştır.

"-Tahsildar dedin de... Gine gelmiş geçen gün. Sındırmış gine milleti. Çolak Süleyman'a gün veresiymiş. Bi daha geçesiye yüz kayme hazırlamazsan ineğini alırım diyeymiş. Zavallı kara kara düşünür.

-Herkesin başında bu dert...

-Doğru. Kökün fukara mı, dalın da fukara. Zengin misin, torunların da rahat... Kader...

Ali bayağı duyulurcasına dışlerini gıcırdattı. Elif "kader, kader" diye bir iki kere daha tekrarladı." (s. 77-78). Ezilmek, fakirin kaderi idi. Hindistan'daki kast sisteminin adı konulmamış yaşanıyordu ülkemizde. Fakirin oğlu fakir, zenginin çocuğu zengin... Yazar işte bu sosyal adaletsizliğin önemini vurgulayarak roman boyunca yıpratıldığı köylüyü en sonunda hak için isyan ettirerek sosyal adaletsizliğe bir dur demeyi amaçlamıştır. Rahim Ağa, gücü neticesinde köylüyü ezer. Onların fakirliğinden faydalanarak zenginliğini arttırır. Vergi için gelen memuru fırsat bilip köylünün malını istediği fiyattan alır. Köylü ise para elde edebildiği için sevinir. Bu durum iki kesim arasındaki uçurumu gittikçe arttırır. Bu konudaki önemli bir örnekte 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin seçimi kazanması üzerine Rahim Ağa ve şehirdeki zenginler endişeye kapılır. Çünkü hepsi iktidarda olan Halk Parti'si üyesidir. Bu durum karşısında çıkarlarını korumak için Demokrat Parti'ye geçen Rahim Ağa, köylünün haberi ve bilgisi olmadan köyün muhtarı olarak bütün köylünün Demokrat Parti'ye geçtiğini ilan eder. Rahim Ağa, insanlar arasındaki sosyal adaletsizliğe dur demeyi kendisine düstur edinen demokrasiyi bile kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullanmaktan geri durmaz.

Sosyal adaletsizliğe karşı koyanlar güçlü tarafın gizli ittifakı ile bertaraf edilir. Arif Öğretmen Rahim Ağa'ya karşı gelir ve Arif, o toplumdan dışarı atılır.

"Arif'e "herhalde pek yakında Bakanlık emrine alınacağı", "bu köyde artık yiyecek ekmeği, içecek suyu kalmadığı" açıkça söylendi.

Ağa temelli şımardı ve hemen bir haber uçurdu:

-Görünmesin artık gözüme! Daha bu akşam... Sabaha kalırsa, şart olsun ölüsü çıkar bu köyden! " (s. 188). Sosyal adaletsizlikte, düzene uymayan cezalandırılır. Çünkü düzen bir kere ya da bir yerde sarsılırsa bir daha sağlanamaz. Bu durumda gücü elinde tutanlar olaya müdahale ederler ve kendi adaletlerini devreye sokarlar. Arif Öğretmen'in de köyden iftira ile uzaklaştırılması işte bu düzeni korumayı amaçlamaktadır.

Romanda, köylü genel olarak eğitimsizdir. İçlerinde eğitilmiş olan ve eğitimini de pozitif yönde kullanan tek kişi Arif Öğretmen'dir. Ama Arif köyün yerlisi değildir. Fahri Erdinç'te eğitimsizliğe roman içinde vurgu yapmaktadır. "Ali, desem ona, biz cahiliz. Cahil adamın aklı solak, dili çolak. " (s. 161). Olur. Çünkü ne hak bilir ne hukuk. Ağası ona ne doğru derse o doğrudur, ne yanlış derse oda yanlıştır. İşte bu şekilde ağa tarafından sömürülen köylü sosyal adaletsizliği iliklerine kadar hissederler.

1.1.6.2. Aşk / Sevgi

'Ali'nin Biri' romanında aşk/sevgi izleğini de vurgulamıştır. Ama bu aşklar, imkânsız aşk gibi doğar ve gerçekleşir. "Bundan dolayı çaresizi sevmek, yoksulu, yabancıyı sevmek, insan sevgisinin başlangıcıdır. " (Fromm 2001: 61).

Ali ve oğlu Yaşar'ın yaşamış oldukları aşk, romanda aşk izleğinin ana kurgularıdır. "Sevgi, sevme eylemi bütün varlıklara karşı insanın içinde barındırdığı karşılıksız yegâne eylemdir. Bu eylem kısacık bir ana sığdırılacak kadar küçük değildir. Asırlar boyu insanın ruh ve bedeninde kendisini yaşatmış olan sev/mek/gi edimi, insanın, varlığına sinmiş ve kokusunu çağlar ötesine taşımış gizli bir eylemdir." (Şahin 2006: 8). Şüphesiz Ali ile Elif arasındaki aşk/sevgi böyle bir kuvvetli bir eylemdir. Elif, yıllarca kocasına sadakatle bekler. Daha çocuk yaşta kalbini teslim ettiği Ali ile birlikte sürekli acı ve keder yaşayan Elif, aşkına ihanet etmez ve ömür boyu onu kutsal bir değer gibi korur. Çünkü onlar arasındaki aşk maddi ilişkiyi içermez. Manevi bağ ve kuvvet içerir. "Ali baktı, baktı. "Eli-if, Elif..." dedi içinden, "benim çilemin ortağı..." (s. 39).

Yaşar ile Fadime arasında tıpkı babası ile annesi arasındaki aşka benzeyen bir aşk doğmuştur. Ali'nin karısı, ağanın beslemesi, Yaşar'ın sevdiği kız ise aynı ağanın yeğenidir. Ali düşmanı olan Ağa'nın yeğenine sevdalı oğlunu bu aşk yüzünden döver. Çünkü gururuna bu durumu yediremez. Yaşar ile Fadime ise aşklarından vazgeçmezler. Fadime aşkı uğruna kendini uçurumdan aşağı atarak hayatına son verir. Bu aşktan geriye Fadime'nin Yaşar'a bıraktığı acıdan ve birkaç simgesel değerden başka bir şey kalmamıştır.

"Tülbent açılınca evvela bir tutam gelin teli parladı. Sonra bir yumak saç. Bir de el kadarcık mektup. Mektupta ne hitap, ne imza. İlk satırlarda Ali şunları okudu:

"Kendi gözümde kıymetim kalmadı. Sen burada olsaydın... belki. İki gönül bir ama, samanlık zindan oldu. Sana saçımdan, duvak telimden..." (s. 196). Masum aşkları amcası ve amcası oğlu Kör Emin tarafından kirletilmeye çalışılmıştır. Fakat Fadime bu duruma müsaade etmeyerek intihar eder. Güçlü taraf kendi tasavvurunda olmayan bu aşkı önemsemez ve aşkın masumiyetini bozarak onu maddi aşka ve daha çok başkalarına kötülük olarak kullanmaktan kaçınmamıştır. Bu durum neticesinde iki aşık kavuşamaz ve onları ölüm ayırır.

Romanda, gayrimeşru sevgide kart bir karakter olan Kör Emin üzerinden ele alınır. Kör Emin'in aşk ve sevgi üzerine tek düşüncesi cinsel arzularıdır. Onun sapıkça tavırları neticesinde saflığı ve temizliği simgeleyen bu iki terim kirletilmeye çalışılmıştır. Hayat kadını ile girdiği bir ilişki neticesinde frengi olan Kör Emin, masumiyet simgesi olan Yaşar ile Fadime arasındaki aşkı kirletmeye çalışmıştır. Zorla Fadime'ye sahip olmaya çalışan Emin bu amacına ulaşmaz.

"Ötö gün. Çiftlikte. Uçkurunu kavrayıvermiş kızın. Nasılsa başkasına kalacak diye... Çobanlar yetişip kurtarmışlar güya..." (s. 172). Ama bu girişimi Fadime'nin kirletilmesine müsaade etmediği aşkı yüreğine gömerek intihar etmesine yol açmıştır.

Romanda aşk ve sevgi hem tensel hem de tinsel anlamda başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Ali ile Elif, Yaşar ile Fadime arasındaki aşk, romandaki aşk izleğinin temelini oluşturmaktadır. Yazar tarafından olumlu gösterilen bu aşklara engel Rahim ve oğlu Emin'dir. Onlar aşkı tensellik olarak ele alırlar. Onlar için aşk, cinsel isteklerin yerine getirilmesinde bir araçtır. Anlatıcı, romanda bu durumu eleştirerek iki olumsuz karakterinde bu amaçlarının başarıya ulaşmasına müsaade etmez. Anlatıcı, genel olarak mutsuz aşk ortaya çıkarır. Büyük bir aşkla birbirlerini seven Ali ve Elif aşkında Ali'nin hapse girmesi neticesinde yıllarca birbirlerine uzakta kalmışlardır. Yine Yaşar ile Fadime, dillere destan olacak bir mutsuzluk ile sonuçlanır. Fadime intihar eder. Anlatıcının burada vurgulamak istediği bir diğer durum da bu aşkların sadakat içinde başlayıp son bulmasıdır. Yıllarca tek kalan Elif, ihtiyarlamış ve yokluk içinde çocuğunu tek başına büyütmüş ama Ali'yi aldatmamıştır. Fadime ise aşkına kavuşamayacağını anladığı zaman, başkasına varmamak için kendi canına kıyarak aşklarının sadakatini korumuştur.

1.1.6.3. Ölüm

Ölüm, 'Ali'nin Biri' romanında baştan sona kendini hissettirir. Roman boyunca iyiliği temsil eden tarafın da kötülüğü temsil eden tarafın da ensesinde beliren bir durumdur. "İnsanın ölümle yüzleşmesi, insanın doğumu ile başlar. Doğum, ölümle buluşmanın başlangıcını ifade eder. Dünyaya ölmek üzere gelen insanoğlu, ölümü acı bir çığlık olarak anımsar. Bunun nedeni, ölümün insanları oturduğu yerden alarak, başka yere, başka bir boyuta taşımasıdır. Kişi kendi varlığını, dünyada ebedileştirmek için ölümle durmadan savaşıyor. Fakat ölüm, insanın yaşayacağı kaçınılmaz gerçektir." (Şahin 2006: 307). Romandaki ölümlerin içinde en trajik olanı şüphesiz Fadime'nin ölümüdür.

"Gitmiş? Gelinmez yere... Ballıkaya'dan atmış kendini.

-Deme!

-Parça parça getirdiler akşamüstü... Vay yavru, nasıl ettin bu işi?.. Yazık...

Ali tepeden tırnağa ürperti." (s. 195). Ölüm ürpertidir her insan için. Hele böyle masum bir kızın ölümü karşısında insan sadece üzüntü ve ürperti hisseder.

İnsanın en önemli özelliği bulunduğu sığınma alanlarıdır. Fadime, kendi sığınma alanını aşkta bulur. Fakat kötülüğü temsil eden Kör Emin onun bu alanını/sığınağını yok eder. Fadime'de saflığı temsil eden aşkının kirlendiğini ve artık aşkına kavuşamayacağını düşünerek hayattaki yegane sığınma alanını kaybetmesi üzerine kendisini ölüme bırakır.

Fadime'nin soylu intiharı dışında, Rahim Ağa ve Kör Emin'in ölümü adeta bu aşka karşı alınmış bir intikamdır. Ali'nin ve arkadaşlarının Rahim Ağa'ya karşı isyanında Rahim Ağa ve oğlu öldürülür. Bu ölüm, köylünün kurtuluşunun müjdecisidir. Çünkü ezen Rahim Ağa'dır. Köylü tarafından evine saldırılarak öldürülen Rahim Ağa'nın ölümü salt bir ölüm değil sosyal adaletsizliğe de atılan bir tokattır.

"Ağa artık kuş olsa uçamazdı. Bıdık Ahmet'in bundan da şüphesi vardı. Gözleri alevler içindeki merdivendi. Kolladı kolladı, sonra da bıçağını sıyırıp yürüyüverdi. Kör Emin'in cesedine basıp geçerek sardı merdivene..." (s. 215). Artık köylü ağanın kaçışının olmamasını bile bile onun ölümünü görmeden rahat edemiyor. Netice itibari ile Bıdık Ahmet, Rahim Ağa'yı öldürmek için kendini ağanın yanan evine atar. Ve istediği sonucu elde eder. Romanda ölüm tek taraflı değildir. İyi tarafta romanda yeterinden fazla kayıp verir.

1.1.6.4. Yozlaşma

'Ali'nin Biri' romanında yozlaşmanın en önemli temsilcisi Rahim Ağa'nın oğlu Kör Emin'dir. *"Yozlaşma, modern yaşamın insanlara sunduğu para, zenginlik ve mevki gibi unsurların kültürel ve yapısal açıdan bireyi ve toplumun kendilik değerlerine uzaklaşması problemidir. Yozlaşma bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda koşan yalıtık, bilinçsiz insan yığını haline gelmesine sebep olur."* (Şahin 2014: 548). Yozlaşma ahlakî ve insanî değerlerin çökmesine neden olur. Yozlaşmanın temsilcisi ise cezasını gittiği hayat kadınından bulaşan frengi ile öder. Babasının gücü ve zenginliği ile övünen tek amacı para harcayıp fakirleri ezmek olan Emin bunun bedelini ağır bir şekilde ödemek zorunda kalır. Her şeye parası ile kavuşacağına inanan Emin bu doğrultuda bir hayat sürer.

"-Parasınan değil mi bu? Gelsin bir de dizime oturup söylesin Zekiye! Kaç para ise..." (s. 108).

Romanda yozlaşma, bireyin kendisine yabancılaşması sonucunda ortaya çıkar. Bu durum neticesinde fakir ve gariban köylü sömürülen, ezilen kişiler olarak yozlaşmanın dışı vurumudur.

'Ali'nin Biri' romanında zenginlikte yozlaşma olarak aktarılır. Romanda, Rahim Ağa ve oğlu Kör Emin'dir. *"Maddi zenginlik ve güç, insanı yozlaştırır."* (Fromm 2014: 50). maddi imkânlarını bir güç unsuru olarak görür ve köylüyü ezer. Bu durum onun Rahim Ağa'nın yozlaşmışlığını gözler önüne serer. Yozlaşmanın merkezinde ki bir diğer kişi ise Kör Emin'dir. Babasının maddi imkânlarını kullanmaktan çekinmeyen ve yaşam amacı yozlaşmışlığa hizmet etmek olan bir bireydir. Paranın bütün kapılarını açacağına inanan bir karaktere sahip olan Emin, gücünün yettiği her şeyi mubah görmektedir. Emin'in bu yozlaşması, onun insan yapan edimleri reddetmesidir. Ahlak, masumiyet, hak ve hürriyetler bu değerlerin başında gelir. Rahim Ağa ve Kör Emin'de bu değerler dejenere olmuştur. Kör Emin, yozlaşmayı babasının mirası olarak alır. O, doğuştan itibaren bu kötü durumun bir

parçasıdır. Kendi için bu durumu güç ve imkânsızlıklara karşı onlara ulaşmadaki bir araç olarak değerlendiren Emin, çevresindeki kişileri de bu güç sayesinde tutar.

Dini alanda yozlaşma yine Fahri Erdinç'in üzerinde durduğu bir diğer meseledir. İnce İmam, yozlaşan din algısına örnek olarak romanda işlenmiştir. Ona göre dinin kendi menfaatlerini sağlamak için bir araçtır. Güçlü olan ağanın yanında yer alır ve hakkın yanında yer almaz. Ağanın mandasının güreşi kazanması için dini alet edip büyü yapmaktan çekinmez. Çünkü o yozlaşmanın esiri olmuştur. Bir diğer dikkat çekici nokta ise Halk Parti'sinin seçimleri kaybetmesi neticesinde fikir alışverişi yapan ezen kesim, yeni yönetimin sevgisini ve hoşgörüsünü kazanmak için Türkçe okunan Ezanı, Arapça okumaya başlarlar. Kendi istek ve arzularını yozlaşmanın kölesi etmişlerdir.

Rahim Ağa, kendi namusunu bile çıkarları doğrultusunda hiçe saymıştır. Yeğeni Fadime'yi Arif Öğretmen'in yanına gayrimeşru bir ilişki yaşıyorlarmış gibi gösterip Arif'i cezalandırmayı amaçlar. Ağa, yozlaşmış değerlerini koruyabilmek için herkes için genel bir ahlakî kural olan namusu hiçe saymaktadır. Bu durum ağanın kendi öz değerlerine ne kadar yabancılaştığını göstermektedir.

Yozlaşmanın romanda en başarılı işlendiği sahne, şarkıcı Zekiye'nin kasabaya gelmesidir. *"Zekiye "Döktür" şarkısıyla meşhurdu. Bir döktürmeye başladı mı, kırar geçirirdi ortalığı. Hayranı çoktu Sandıklı'da. Kumpanya bu mevsimde Pazar, panayır kovalıyarak dolaşır ve buraya sık sık uğrardı. Köylerden pazara gelip de arpayı satan her hovarda, soluğu Aynalı Kahve'de alırdı. Bazen arpa parasının hepsini "Döktür" de tüketerek köye eli boş dönenler olurdu."* (s. 104). Özünden ayrılma eylemi olan yozlaşma mağduru köylü evinin ekme parasını anlık zevkler için harcamaktan çekinmezler. O kadar öz benliklerinden kopmuşlardır ki bu durumu hoşgörü ve mutluluk ile karşılamaktadırlar. *"-Feda olsun Zekiye'ye..."* (s. 104) cümlesi durumun vahametini anlatması açısından dikkat çekicidir.

İnsanî değerlerin başında şüphesiz kendi özünün değerlerini korumaktır. Bunlar ahlak, düşünme, iletişim gibi temel edimlerdir. Yozlaşan birey bu edimleri kaybetmiştir. Bunların onun için bir önemi yoktur ve bu değerlerini koruyanlar ise yozlaşan birey tarafından dışlanır. Fahri Erdinç, 'Ali'nin Biri' romanında bu durumu başarılı bir şekilde işleyerek gözler önüne sergilemiştir. Ve bu durumdaki kişilerin mutlaka toplum tarafından cezalandırılmasını savunmuştur. Adete okuyucuya bu durumdaki kişilerin toplumdan nasıl eleneceğini gösterir.

1.1.6.5. Korku ve Çaresizlik

'Ali'nin Biri' romanında çaresizlik izleği romanın başından sonuna kadar işlenmiştir. Buradaki çaresizlik ezilen kesimin maruz kaldığı çaresizliktir. Ali, Yaşar, Fadime çaresizliğin yakalarını bırakmadığı kişilerdir. Romanda korku izleği ise çaresizlikle bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır.

"Çaresizliğin kucağındaki birey için, yaşamdaki bütün olanaklar ortadan kalkar. Kendilik değerlerinin silindiği bu ortamda, birey tek başinalığını ve yersiz-yurtsuzluğunu bütün boyutları ile yaşar: " (Deveci 2012: 444). Ali, bu durumu hapishanede çok kuvvetli yaşar. Çünkü orası çaresizliğin en zirve noktalarından biridir. Çaresizliğini Ali

"Ölümdür burada kömür ocağına inmek." (s.10) cümlesi ile çaresizliğini vurgular. Artık kendi değerlerinden sıyrılmıştır ve yurtsuzdur. Çünkü orada huzur, mutluluk yoktur. Burada geçmişe özlem, geleceğe karşı ise de merak ve akan zamana müdahale edememenin çaresizliği vardır. Ailesi dışarıda ne durumda bilmeyen Ali, bu durumun karşı konulmaz çaresizliğini derin bir ızdırap içinde yaşar.

Fadime, aşkına leke sürülmeye çalışılmış, saf bir âşıktır. Fadime'nin yaşadığı çaresizlik neticesinde kendini ölümün kenarında bulur ve başka çare olmadığından Ballıkaya'dan ölüme atlar. Çünkü Fadime artık yabancılaşmış bir bireydir. "*Yabancılaşma bir olumsuzlamadır, negatif bir şeydir.*" (Tuğcu 2002: 88). Fadime, tüm kurtuluş ümitlerini kaybetmiştir. Bu durum neticesinde çare olarak bu aşkı kirletmemek olarak görür. Ona göre de bunun tek yolu intihardır. İntihar burada soylu bir eylem olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar çaresizliğin neden olduğu bir durum olsa bile, aşkın masum gücü kirletilmemiştir. Fadime çaresizliğini, "*Kendi gözümde kıymetim kalmadı. Sen burada olsaydın... belki. İki gönül bir ama, samanlık zindan oldu. Sana saçımdan, duvak telimden...*" (s. 196). Fadime artık kavuşamamanın verdiği çaresizlik ile tek yol intiharı görür ve ölümü seçer.

Çaresizlik, maddi imkanlardan uzak olan köylünün en büyük çilesidir. Onların önündeki en büyük engel yine çaresizliktir. Köylünün çaresizliğini örtbas eden düzen onların bu çaresizliğini 'kader' diyerek dine yani engellenmesi imkansız olan ilahi bir güce bağlar. Allah'tan geldiğine inanan köylü çaresizlik karşısında sadece boyun eğmişlerdir. Köylü artık çaresizliği kanıksamıştır. Çaresizlikle mücadele edilse bile sonu yine çaresizlik görüşüne sahiptirler.

"*Ağanın Yakasına yapışmalı" dedim ona. Dedim ama, kendim de beğenmedim. Çünkü ay aydın, hesap belli. Sürdük diyelim Yozalan'ı. Ertesi gün sürüp çıkarmazlar mı bizi? Öldürdük diyelim ağayı. Öldüresiye aramazlar mı bizi? De bakalım. Böyle kavuşur muyuz toprağa? Bu verginin altından kalkar mıyız? Bu boyunduruk, bu sefalet...*" (s. 160-161). Köylü çaresi olmayan bir çaresizlik ile karşı karşıyadır. Ne yapmalı? Ağayı öldürmeli... Ama bu çözüm değil. Çünkü devlet hesabını sorar. Düzeni devam ettirseler bu sefer de boyunlarını büken sefalet devam edecek. Köylü yakalarına yapışan çaresizlikten çıkış bulamaz.

İnsan üstesinden gelemeyeceği durumlar karşısında korku duyar. Bu korku aslında çaresizlikle birliktedir. Her insanın korku duyduğu şeyler ya da durumlar vardır. Ali, hapiste çaresizlik içinde iken ailesinin başına bir şey gelir mi korkusu ile yaşar. Elif, Kore Savaşı'na katılacağını duyduğu oğlunun bilmedikleri bir yerde ölmesinden korkar. Yine Rahim Ağa'da Ali ile gireceği mücadeleyi kaybetmekten korkar.

1.1.6.6. Başkaldırı

Fahri Erdinç, 'Ali'nin Biri' romanında başkaldırı izleğini başarılı bir biçimde romana uygulamıştır. "*Edebiyat, gerçekçiliği belirli bir sınıfın dünya görüşüne bağlı/uygun olarak dile getirecektir. Dolayısıyla, o görüşün öğrenilmesine, yayılmasına, benimsenmesinin yardım edecektir.*" (Bezirci 1997: 69). Yazarda dünya görüşünü eserin temalarına yansıtarak toplumu bilinçlendirmeyi amaçlar.

Anlatıcının önem verdiği bir izlek olan başkaldırı neticesinde ezilen kesim kendi özgürlüğünü ilan etmiştir. Duruş itibari ile bir başkaldırı sergileyen Fahri Erdinç, bu durumu romanda köylünün yani ezilen kesimin ezen kesim olan ağaya karşı başkaldırışı olarak okura aktarır. Başkaldırı, ezilenler için en cesur eylemdir. Sıradanlığa son vererek düzene karşı gelirler. Yazar tarafından onaylanan bir durum olan başkaldırı için Fahri Erdinç, isyanı hak olarak görür. Çünkü otorite artık sosyal adaleti sağlayamıyorsa toplumda yaşayan bireylerin sosyal adaleti sağlamak için isyan etmesi gayet doğaldır. "Sosyal bünyedeki haksız ve dengesiz gelişmeler, fertleri veya belirli grupları bu haksızlıklara karşı çıkmayı zorlar." (Korkmaz 1997: 126). Yazar, başkaldırının yaşanmasından önce legal yollarla köylünün hakkını savunmasını denemiştir. Ama devlet otoritesi bu eylemi ağır bir şekilde cezalandırır. Anlatıcının okura vermek istediği mesaj açıktır. Başka çare kalmadı ise devlet otoritesine ve şahıslara karşı illegal yollara başvurmak, isyan etmek meşrudur.

"İnsanın kendilik değerlerine dönüşmesinin en önemli şartı onun özgür bir varlık olarak kendini kurmasıdır. Hür olarak varoluş amacını yerine getirmeye çalışan insan, kendi değerler dünyasını da yaratır. Hürriyeti elinden alınan ve düşmanlarına karşı bir direniş göstermeyen birey veya toplum, içinde taşıdığı evrensel özgürlük ateşini yok eder. Bu açıdan özgürlük bireyin ve toplumun "kendi özünü seçebilmesine" dayanak teşkil eder." (Şahin 2014: 426). Anlatıcı, Ali ve ezilen köy halkının kendi özüne dönmesi için onların özgürlük mücadelesi vermesini ister. Bu özgürlük tıpkı bir savaş gibi kanlı ve ölümlü olmuştur. Ama amaca giden yolda bunların bir önemi yoktur. Çünkü sonunda hürriyetine kavuşmuş bir köylü olacaktır. Aslında bu mücadele 'Ali'nin Biri' romanı özelinde halka verilen bir mesajdır. Çünkü Fahri Erdinç, dönemin siyasi ve sosyal durumuna tepkisel bir eylem göstererek ülkesini terk eder. Memleketinde özgürlüğünü kaybeden yazar kendini dışarı atarak özgürlüğe yürür. Göstermiş olduğu başkaldırı neticesinde cezalandırılan yazar, bu duruma sadece kendinin maruz kalmadığını romanda okura anlatır. Çünkü Anadolu halkı yüzyıllardır ezilen kesimi temsil eder. Yazar bu durumu bir dur diyebilmek için ezilen halkın başkaldırmasını sağlar ve devlet düzeninde 'suçlu' olarak dağa yani özgürlüğe adım atarlar.

Romanda başkaldırının ölümle sonuçlandığı trajik bir durumda şüphesiz Fadime'nin intiharıdır. Çünkü kadın olarak söz hakkı olmayan Fadime, aşık olur. Lakin ailesi onun aşkına saygı duymaz kendi çıkarları için kullanırlar. Fadime ise bu duruma intihar ederek başkaldırır.

SONUÇ

Yurtdışında yaşaması münasebeti ile edebiyatımızın gizli kalmış yazarlarından biri olan Fahri Erdinç, memleketine duyduğu hasretten yola çıkarak ülkesinde yanlış bulduğu değerleri eleştiren bir kitap kaleme almıştır. Özellikle 1955-1975 yılları en üretken dönemidir. Roman ve hikâyede Sabahattin Ali'yi, şiirde ise Nâzım Hikmet'i örnek alan yazar, onlarla birebir görüşme ve vakit geçirme imkânına sahip olmuştur. Bu durum onun eserlerinin daha olgun olmasındaki en büyük katkıdır. Fahri Erdinç: "sanatın, bir üstyapı ürünü olmakla beraber, sınıfsal mücadele boyunca toplumsal gelişmede altyapıyı etkileyen, devrim yoluyla dünyayı değiştirme sürecine

katkıda bulunabilen güçlü bir araç olarak” (Türkiye Defteri 1975: 414) görerek bu aracı edebiyat yaşamı boyunca kullanır.

Çalışmamızda Fahri Erdiñ'in 'Ali'nin Biri' romanını yapı ve izlek açısından tüm ayrıntısı ile inceledik. Edebiyatımızda unutulmuş yazarın romanı onun ne kadar kuvvetli bir kaleme sahip olduğunu bize gösterdi. Romandaki kurgu ve izlek Fahri Erdiñ'in toplumcu gerçekçi edebiyat geleneğinden geldiğini ve bu geleneği başarılı bir biçimde temsil ettiğini ortaya koydu.

Fahri Erdiñ, 'Ali'nin Biri' romanında sosyal yönleri kuvvetli mesajlar verir. Bu mesajı, tükenmişliğin içinde olan bir kahramanı yücelterek verir. Okura, her zor durumun altından mücadele ederek zafere ulaşacağını aktarır. Bu mücadelede haklıysak her türlü yola başvurmamızın mümkün olduğunu belirtir. Fahri Erdiñ, bireyin sosyal adaletsizliğe uğramasını kabul edemez. Bu adaletsizlik devlet otoritesi ya da şahıs otoritesinden de olsa ona dur demek bireyin en erdemli davranışıdır.

Kişi yaratmada çok başarılı olan Fahri Erdiñ, 'ideal insan'a önem verir. Bu ideal insan kişilere yol gösteren ve onlara önderlik eden bir yapıdadır. Ali, yazarın olumladığı bir kişi olarak yazarın mücadelesini roman içinde gerçekleştiren bir kişidir. Başkişi dışındaki kişileri Ali ile ilişki içinde tutarak onun niyet ve eylemlerinden etkilenmelerine sebep olur.

Fahri Erdiñ, sosyal içerik bakımından zengin tuttuğu romanda ezilen bir halkın hikâyesini kaleme almıştır. Ezilen köylünün mücadele ederek bu duruma bir son vermesini illegal yolları meşrulaştırarak ulaştıran Fahri Erdiñ, bu durumu olağan bir mücadele olarak okura yansıtır. Romanda yer yer kullanılan yerel ağız özellikleri ve folklorik unsurlar, Fahri Erdiñ'in kaleme aldığı yörenin dil özelliklerine ve kültürüne hâkim olduğunu gösterir.

Kaynakça

- Alver, Köksal (2012). *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*. Ankara: Hece Yay.
- Bezirci, Asım (1997). *Halk ve Sosyalizm için Kültür ve Edebiyat*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Çetişli, İsmail (2009). *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yay.
- Deveci, Mutlu (2012). *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ Yay.
- Erdiñ, Fahri (2007). *Ali'nin Biri*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Ertuğrul, Özgür (2005). *1955-1959 Dönemi Türk Romanında Toplumcu Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Ü.
- Fromm, Erich (2001). *Sevme Sanatı*. Çev. Özden Saatçi-Karadana. İzmir: İlya Yay.
- Fromm, Erich (2014). *İtaatsizlik Üzerine*. Çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yay.
- Forster, Edward Morgan (2001). *Roman Sanatı*. Çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yay.
- Hobsbawn, Eric (1990). *Haydutlar*. Çev. Fatma Taşkent. İstanbul: Logos Yay.
- İbrahim, Tatarlı (1975). "Fahri Erdiñ'le Bir Konuşma". *Türkiye Defteri*. Mart 1975. S. 414-422.
- Kırmızı, Bülent (2014). *Savaşın İzinde Türk ve Alman Romanlarında Savaş Gerçeği*. Ankara: Grafiker Yay.

- Korkmaz, Ramazan (1997). *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*. İstanbul: YKY.
- Korkmaz, Ramazan (2002). *Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler, Scholarly Depth and Accuracy-Lars Johanson Armağanı*. Ankara: Grafiker Yay.
- Korkmaz, Ramazan (2007). *Romanda Mekânın Poetiği*. Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan, Grafiker Yayınları, Ankara
- Özcan, Tarık (2000). "Romanda Sosyal Ortam". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, 2, s. 99-109
- Pospelov, Gennadly Nikolayeviç (1995). *Edebiyat Bilimi*. Çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.
- Refiğ, Halit (2000). *Gerçeğin Değişkenliği-Kemal Tahir*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Sağlık, Şaban (2002). "Kurmaca Alemin Kurmaca Sözcüklerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir". *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, S. 65-67.
- Stevens, Anthony (1999). *Jung*. Çev. Ayda Çayır. İstanbul: Kaknus Yay.
- Şahin, Veysel (2006). "Sevgilerlede Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2. s. 73-82.
- Şahin, Veysel (2006). "Tahsin Yücel'in Öykülerinde İnsanı Sonsuza Taşıyan Kapı/Ölüm Temi" *Türk Kültürü*, S. 521-522. s. 307-317.
- Şahin, Veysel (2007). "Roman Tekniği Bakımından Yaban" *e-journal of New World Scienses*, S. 3. S. 179-196, July.
- Şahin, Veysel (2008). "Kurmaca Tekniği Bakımından Halide Edip Adıvar'ın Handan Romanı". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, Sayı: 2, s. 99-126.
- Şahin, Veysel (2014). *Bilge Kadının Aynadaki Yüzü Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tuğcu, Tuncar (2002). *Yabancılaşma Problemi hıristiyanlığın ve marksizmin kökleri*. Ankara: Alesta Yay.
- Tunalı, İsmail (2003). *Marksist Estetik*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Türkçe Sözlük (2005), *TDK Yayınları*, Ankara.

